ПОЕМА

Радуйся, ты бо обновила еси
эачатыя студно.
Акафіст пресвятій богородиді
Інос 10.
Все упованіє моє
На тебе, мій пресвітлий раю,
На милосердіє твоє,
Все упованіє моє
На тебе, мати, возлагаю.
Святая сило всіх святих!
Пренепорочная, благая!
Молюся, плачу і ридаю:
Воззри, пречистая, на їх,
Отих окрадених, сліпих
Невольників. Подай їм силу
Твойого мученика сина,
Щоб хрест-кайдани донесли
До самого, самого краю.
Достойно пєтая! благаю!
Царице неба і землі!
Вонми їх стону і пошли
Благий конець, о всеблагая!
А я, незлобний, воспою,
Як процвітуть убогі села,
Псалмом і тихим і веселим
Святую доленьку твою.
А нині плач, і скорбь, і сльози
Душі убогої — убогій
Остатню лепту подаю.

У Йосипа, у тесляра
Чи бондаря того святого,

Марія в наймичках росла.
Рідня була. Отож, небога,
Уже чимала піднялась,
Росла собі та виростала
І на порі Марія стала...
Рожевим квітом розцвіла
В убогі й і чужій хатині,
В святому тихому раю.
Тесляр на наймичку свою,
Неначе на свою дитину,
Теслу, було, і струг покине
Та й дивиться; і час мине,
А він і оком не мигне
І думає: — Ані родини,
Ані хатиночки нема!
Одна-однісінька!.. Хіба...
Ще ж смерть моя не за плечима?.. —
А та стоїть собі під тином
Та вовну білую пряде
На той бурнус йому святешний,
Або на берег поведе
Козу з козяточком сердешним
І попасти і напоїть.
Хоч і далеко, так любила ж
Вона той тихий божий став.
Широкую Тіверіаду
І рада, аж сміється, рада,
Що Йосип сидячи мовчав,
Не боронив їй, не спиняв
На став іти! Іде, сміється,
А він сидить та все сидить,
За струг, сердега, не береться...
Коза нап'ється та й пасеться.
А дівчина собі стоїть,
Неначе вкопана, під гаєм,

І смутно, сумно позирає
На той широкий божий став,
І мовила: — Тіверіадо!
Широкий царю озерам!
Скажи мені, моя порадо!
Якая доля вийде нам
З старим Іосифом? О доле! —
І похилилась, мов тополя
Од вітру хилиться в яру.
— Йому я стану за дитину.
Плечми моїми молодими
Його старії підопру! —
І кинула кругом очима,
Аж іскри сипнули з очей.
А з добрих молодих плечей
Хітон полатаний додолу
Тихенько зсунувся. Ніколи
Такої божої краси
Ніхто не узрить! Злая ж доля
Колючим терном провела,
Знущалася над красотою!
О доленько! — Понад водою
Ходою тихою пішла.
Лопух край берега найшла,
Лопух зорвала і накрила,
Неначе бриликом, свою,
Свою головоньку смутную,
Свою головоньку святую!
І зникла в темному гаю.

О світе наш незаходимийі
О ти, пречистая в женах!
Благоуханний сельний крине!
В яких гаях, в яких ярах,
В яких незнаємих вертепах

Ти заховаєшся од спеки
Огнепалимої тії,
Що серце без огню розтопить
І без води прорве, потопить
Святії думоньки твої?
Де ти сховаєшся? Ніде!
Огонь заклюнувся вже, годі!
Уже розжеврівся. І шкода,
Даремне сила пропаде.
До крові дійде, до кості
Огонь той лютий, негасимий,
І, недобитая, за сином
Повинна будеш перейти
Огонь пекельний! Все пророчить,
Тобі вже зазирає в очі
Твоє грядущеє. Не зри!
Сльозу пророчую утри!
Заквітчай голову дівочу
Лілеями та тим рясним
Червоним маком. Та засни
Під явором у холодочку,
Поки що буде.

Увечері, мов зоря тая,
Марія з гаю вихожає
Заквітчана. Фавор-гора,
Неначе з злата-серебра,
Далеко, високо сіяє,
Аж сліпить. Підняла
На той Фавор свої святії
Очиці кроткії Марія
Та й усміхнулась. Зайняла
Козу з козяточком з-під гаю
І заспівала:
"Раю! раю!

Темний гаю!
Чи я, молодая,
Милий боже, в твоїм раї
Чи я погуляю,
Нагуляюсь?"
Та й замовкла.
Круг себе сумно озирнулась,
На руки козеня взяла
І веселенькая пішла
На хутір бондарів убогий.
А йдучи, козеня, небога,
Ніби дитину, на руках
Хитала, бавила, гойдала,
До лона тихо пригортала
І цілувала. Козеня,
Неначе теє кошеня,
І не пручалось, не кричало,
На лоні пестилося, гралось.
Миль зо дві любо з козеням
Трохи, трохи не танцювала —
І не втомилась. Вигляда
Старий, сумуючи, під тином,
Давненько вже свою дитину.
Зустрів її і привітав,
І тихо мовив: — Де ти в бога
Загаялась, моя небого?
Ходімо в кущу, опочий
Та повечеряємо вкупі
З веселим гостем молодим:
Ходімо, доненько. — Який?
Який ее гость? — Із Назарета
Зайшов у нас підночувать.
І каже: — Божа благодать
На ветхую Єлисавету
Учора рано пролилась.

Учора, каже, привела
Дитину-сина. А Захарій
Старий нарек його Іваном. —
Так бачиш що! — А гость роззутий,
Умитий, з кущі вихожав
В одному білому хітоні,
Мов намальований, сіяв,
І став велично на порозі,
І, уклонившися, вітав
Марію тихо. Їй, небозі,
Аж дивно, чудно. Гость стояв
ї ніби справді засіяв.
Марія на його зирнула
І стрепенулась. Пригорнулась,
Неначе злякане дитя,
До Йосипа свого старого,
А потім гостя молодого
Просила, ніби повела,
Очима в кущу. Принесла
Води погожої з криниці
І молоко і сир козлиці
Їм на вечерю подала.
Сама ж не їла й не пила.
В куточку мовчки'прихилилась
Та дивувалася, дивилась
І слухала, як молодий
Дивочний гость той говорив.
І словеса його святії
На серце падали Марії,
І серце мерзло і пеклось!

— Во Іудеї не було, —
Промовив гость, — того ніколи,
Що нині узриться! Равві,
Равві великого глаголи

На ниві сіються новій!
І виростуть, і пожнемо,
І в житницю соберемо
Зерно святеє. Я месію
Іду народу возвістить. —
І помолилася Марія
Перед апостолом.
Горить
Огонь тихенько на кабиці.
А Йосип праведний сидить
Та думає. Уже зірниця
На небі ясно зайнялась.
Марія встала та й пішла
З глеком по воду до криниці.
І гость за нею, і в ярочку
Догнав Марію...
Холодочком
До сходу сонця провели
До самої Тіверіади
Благовістителя. І раді,
Радісінькі собі прийшли
Додому.
Жде його Марія
І, ждучи, плаче, молодії
Ланити, очі і уста
Марніють зримо. — Ти не та,
Не та тепер, Маріє, сталаї
Цвіт зельний, наша красота! —
Промовив Йосип. — Диво сталось
З тобою, доненько моя!
Ходім, Маріє, повінчаймось,
А то... — Й не вимовив: — уб'ють,
На улиці. І заховаймось
В своїм оазисі. — їв путь

Марія нашвидку збиралась,
Та тяжко плакала, ридала.

Отож вони собі ідуть:
Несе з торбиною на плечах
Нову коновочку старий:
Спродать би то, та молодій
Купить хустиночку до речі,
Та й за повінчання оддать.

О старче праведний, багатий!
Не од Сіона благодать.
А з тихої твоєї хати
Нам возвістилася. Якби
Пречистій їй не дав ти руку,
Рабами б біднії раби
І досі мерли би. О муко!
О тяжкая душі печаль!
Не вас мені, сердешних, жаль,
Сліпі і малії душою,
А тих, що бачать над собою
Сокиру, молот — і кують
Кайдани новії. Уб'ють,
Заріжуть вас, душеубійці
І із кривавої криниці
Собак напоять.
Де ж подівсь
Дивочний гость отой лукавий?
Хоч би прийшов та подививсь
На брак той славний і преславний!
На брак окрадений! Не чуть,
Не чуть ані його, ані месії.
Аж люди ждуть чогось і ждуть,
Чогось непевного. Маріє!
Ти, безталанная, чого

І ждеш і ждатимеш од бога
І од людей його? Нічого,
Ніже апостола того
Тепер не жди. Тесляр убогий
Тебе повінчану веде
В свою убогую хатину.
Молися й дякуй, що не кинув,
Що на розпуття не прогнав,
А то б цеглиною убили, —
Якби не вкрив, не заховав!
В Єрусалимі говорили
Тихенько люди, що стяли
У городі Тіверіаді
Чи то якогось розп'яли
Провозві стителя месії.
— Його! — промовила Марія,
І веселесенька пішла
У Назарет. І він радіє,
Що наймичка його несла
В утробі праведную душу
За волю розп'ятого мужа.

Ото вони собі ідуть,
Прийшли додому. І живуть
Повінчані, та не веселі.
Тесляр колисочку дебелу
Майструє в сінях. А вона,
Пренепорочная Марія,
Сидить собі коло вікна,
І в поле дивиться, і шиє
Малесеньке сороченя —
Комусь то ще?
— Хазяїн дома? —
Надворі крикнуло. — Указ
Од кесаря, його самого,

Щоб ви сьогодні, сей же час,
Ви на ревізію у город,
У город Віфлеєм ішли.
І зник, пропав той тяжкий голос.
Тільки руна в яру гула.

Марія зараз заходилась
Пекти опрісноки. Спекла,
В торбину мовчки положила
І мовчки за старим пішла
У Віфлеєм. — Святая сило!
Спаси мене, мій боже милий! —
Тільки й промовила. Ідуть,
Сумуючи собі обоє,
І, вбогії, перед собою
Козу з козяточком женуть:
Бо дома ні на кого кинуть.
А може, бог пошле дитину
В дорозі; от і молоко
Сердешній матері. Скотина
Іде пасучися, рядком
Ідуть за нею батько й мати
І починають розмовляти
Поволі, тихо. —Семіон
Протопресвітер, — Йосип мовив, —
Такеє-то пророче слово
Сказав мені: —Святий закон
І Авраама і Мойсея
Возобновлять мужі єсеї.
І каже: поти не умру,
Поки месію не узрю! —
Чи чуєш ти, моя Маріє?
Месія прийде! — Вже прийшов,
І ми вже бачили месію! —
Марія мовила.

Найшов
Опріснок Йосип у торбині,
Дає та й каже: — На, моя дитино,
Поки що буде, укріпись,
До Віфлеєма не близенько;
Та й я спочину. Утомивсь. —
Та й сіли на шляху гарненько —
Полуднувать. Отож сидять,
А сонце праведне швиденько
Додолу котиться. І глядь!
Сховалося, і смеркло в полі.
І диво дивнеє! Ніколи
Ніхто не бачив і не чув
Такого дива. Аж здригнув
Святий тесляр. Мітла з востоку
Над самим Віфлеємом, боком,
Мітла огненная зійшла.
І степ і гори осіяла.
Марія з шляху не вставала,
Марія сина привела.
Єдиную тую дитину,
Що нас од каторги спасла!
І, пресвятая, неповинна,
За нас, лукавих, розп'ялась!
А недалеко край дороги
Отару гнали чабани
Та й їх побачили. Небогу,
Її й дитяточко взяли
І у вертеп свій принесли,
І чабани його убогі
Еммануїлом нарекли.

До сходу сонця, рано-рано,
У Віфлеємі на майдані
Зійшовся люд і шепотить,

Що щось непевне з людьми буде
Во Іудеї. Гомонить
І тихне люд. — О люди! люди! —
Чабан якийсь біжить, кричить.-
Пророчество Ієремія,
Ісаія збулось! збулось!
У нас, у пастирей, месія
Родився вчора! — Загуло
У Віфлеємі па майдані:
— Месія! Ісус! Осанна!
І люд розходивсь. Через час
Чи через два прийшов указ
І легіон з Єрусалима.
Од того Ірода. Незриме
Й нечуте сталося тоді.

Ще діточки сповиті спали,
Ще купіль гріли матері,
Намарне гріли: не купали
Маленьких діточок своїх!
Ножі солдати сполоскали
В дитячій праведній крові!
Такеє-то на світі сталось!
Дивітеся ж, о матері!
Що роблять іроди царі!

Марія навіть не ховалась
З своїм младенцем. Слава вам,
Убогим людям, чабанам.
Що привітали, заховали
І нам спасителя спасли
Од Ірода. Нагодували,
І напоїли, і дали
Кожух і свиту на дорогу,
І, небораки, додали

Ослицю дійну. І небогу
З її дитяточком малим
І посадили й провели
Вночі тайнйми манівцями
На шлях Мемфіський. А мітла,
Мітла огненная світила,
Неначе сонце, і дивилась
На ту ослицю, що несла
В Єгипет кроткую Марію
І народженного месію.

Якби де на світі хоть раз
Цариця сіла на ослицю,
То слава б стала про царицю
І про великую ослицю
По всьому світу. Ся ж несла
Живого істинного бога!
Тебе ж, сердешну, копт убогий
Хотів у Йосипа купить,
Та здохла ти. Мабуть, дорога
Таки завадила тобі?

У Нілі скупанеє спить
В пелюшках— долі, під вербою,
Дитяточко. А між лозою
З лози колисочку плете
Та плаче праведная мати,
Колиску тую плетучи.
А Йосип заходився хату
Із очерету будувати,
Щоб хоч укритися вночі.
З-за Нілу сфінкси, мов сичі,
Страшними мертвими очима
На теє дивляться. За ними
На голому піску стоять

По шнуру піраміди вряд,
Мов фараонова сторожа,
І ніби фараонам знать
Вони дають, що правда божа
Встає вже, встала на землі,
Щоб фараони стереглись.
Марія найнялася прясти
У копта вовну. А святий
Іосиф взявсь отару пасти,
Щоб хоч козу ту заробить
На молоко малій дитині.
Минає рік. Коло хатини
В повіточці своїй малій
Той бондар праведний, святий,
І гадки, праведний, не має,
Барило й бочку набиває
Та ще й курникає. А ти?
Не плачеш ти і не співаєш,
Гадаєш, думаєш-гадаєш,
Як його вчити, навести
На путь святий святого сина
І як його од зол спасти?
Од бур житейських одвести?

Ще рік минув. Коло хатини
Коза пасеться; а дитина
І невеличке козеня
У сінях граються. А мати
Сидить на призьбі коло хати
Та вовну з кужеля пряде.
Аж ось і сам старий іде
З ціпочком тихо попід тином:
Носив у город шапличок
Продать. Йому медяничок,
А їй немудрую хустину,

Собі ж несе на постоли
Ременю доброго. Спочинув
Та й каже: — Доню, не журись.
Царя вже Ірода не стало.
Чогось увечері наївсь,
Та так наївся, що й опрігсь.
Такеє-то мені сказали.
Ходімо, каже, у свій гай,
У свій маленький тихий рай!
Ходім додомоньку, дитино.
— Ходім, — сказала та й пішла
На Ніл сороченята прати
В дорогу синові. Паслась
Коза з козятком коло хати,
А Йосип сина забавляв,
На призьбі сидя, поки мати
На річці прала ті малі
Сорочечки. А потім в хаті
Поморщив добре постоли
Собі в дорогу. Та й знялись
До сходу сонця, по торбині
На плечі взявши, а дитину
Удвох в колисочці несли.

То сяк, то так прийшли додому.
Бодай не довелось нікому
Узріть такеє! Благодать,
Гайочок тихий серед поля, —
Одна єдиная їх доля
Отой гайочок! — і не знать,
Де він кохався, і хатина —
Все, все сплюндровано. В руїні
Їм довелося ночувать.
В ярок Марія до криниці
Швиденько кинулася. Там

Колись-то з нею яснолиций
Зустрівся гость святий. Бур'ян,
Будяк колючий з кропивою
Коло криниці поросли.
Маріє! Горенько з тобою!
Молися, серденько, молись!
Окуй свою святую силу...
Долготерпенієм окуй,
В сльозах кривавих загартуй!..
Небога трохи не втопилась
У тій криниці. Горе нам
Було б, іскупленим рабам!
Дитина б тая виростала
Без матері, і ми б не знали
І досі правди на землі!
Святої волі! Схаменулась,
І тяжко-важко усміхнулась
Та й заридала. Полились
На цямрину святії сльози
Та й висохли. А їй, небозі,
Полегшало.
Єлисавета,
Стара вдова, у Назареті
З малим синком своїм жила,
Таки з Івасем. Та й була
Якась рідня їм. Вранці-рано
Свою дитину, безталанна,
Нагодувала, одягла
І за святим своїм пішла
У Назарет той до вдовиці
В сусіду, в наймички проситись.

Дитяточко собі росло,
З Івасем удовенком гралось.
Уже чимале підросло.

Якось вони собі гуляли
Удвох на улиці, знайшли
Дві палички та й понесли
Додому матерям на дрова.
Звичайні діточки! Ідуть
І веселенькі і здорові,
Аж любо глянуть, як ідуть!
Отож воно, мале, взяло
Другую паличку у Йвася, —
Івась у коники іграв ся, —
Зробило хрестик та й несло
Додому, бачте, показати,
Що й він уміє майструвати.
Марія ще за ворітьми
Дітей зустріла, і зомліла,
І трупом пала, як узріла
Той хрестик-шибеннчку. — Злий!
Недобрий чоловік, лихий
Навчив тебе, моя дитино,
Зробить оце! Покинь! Покиньї —
А він, маленький, неповинний,
Святую шибеничку кинув
І заридав, і пролились
Ще в перший раз младенчі сльози
На лоно матернє. Небозі
Ніби полегшало. Взяла
У холодочок завела,
В бур'ян, в садок, поцілувала
Та коржиком погодувала,
Свіженьким коржиком. Воно ж
Попестилось собі, погралось
Та й спатоньки, мале, лягло,
Таки ж у неї на колінах.
Отож і спить собі дитина,
Мов ангеляточко в раю.

А на єдиную свою
Та мати дивиться і плаче
Тихенько-тихо: ангел снить,
То щоб його-то не збудить.
Та й не догледіла. Неначе
Окропу капля як огонь
На його впала, і воно
Прокинулось. Швиденько сльози
Марія втерла, сміючись;
Щоб він не бачив. І небозі
Не довелися одурить
Малого сина. Подивилось
І заридало. Заробила
Чи то позичила вдова
Півкопи тую на буквар.
Сама б учила, так не знала ж
Вона письма того. Взяла
Та в школу хлопця одвела,
У ієсейську. Доглядала ж
Сама його, сама й навчала
Добру і розуму. Івась,
Таки вдовенко, в його вдавсь,
То вдвох собі й ходили в школу
І вчились вкупочці. Ніколи .
Ані пограється з дітьми,
Ані побігає. Самий,
Один-однісінький, бувало,
Сидить собі у бур'яні
Та клепку теше. Помагало
Святому батькові в трудах.
Якось по сьомому годочку, —
Малий вже добре майстрував —
Одпочиваючи в куточку,
Старий на сина дивувавсь:
Який-то з його майстер буде!

Які-то люди з його будуть!
Та взявши відер, кандійок,
І батько, й мати, і воно
Пішли на ярмарок у самий
Самісінький Єрусалим.
Хоч і далеко, так спродати
Дорогше можна. От прийшли,
Розташувались. Батько й мати
Сидять собі та продають
Добро своє. А де ж дитина?
Побігло десь. Шукає сина
Та плаче мати. І не чуть,
Де ділося. У синагогу
Зайшла благать благого бога,
Щоб син її найшовсь. Аж глядь!
Межи равінами дитина,
Її хлоп'яточко, сидить
І научає, неповинне,
Як в світі жить, людей любить,
За правду стать! За правду згинуть!
Без правди горе! — Горе вам,
Учителі архієреї! —
І дивувались фарисеї
І книжники його речам.
А радість матері Марії
Неізреченная. Месію,
Самого бога на землі
Вона вже зріла.
Спродались,
Во храмі помолились богу
І веселенькі у дорогу
Додому рушили вночі
По холодочку.
Виростали
І вкупі вчились, ростучи,

Святії діточки. Пишались
Святії тії матері
Своїми дітками. Із школи
Путем терновим розійшлись
Обидва. Божії глаголи,
Святую правду на землі
І прорекли, і розп'ялись
За воленьку, святую волю!

Іван пішов собі в пустиню,
А твій між люди. А за ним,
За сином праведним своїм,
І ти пішла. В старій хатині
В чужій покинула його,
Святого Йосипа свого!
Пішла тинятись попідтинню,
Аж поки, поки не дійшла
Аж до Голгофи. Бо за сином
Святая мати всюди йшла,
Його слова, його діла
Всі чула й бачила, і мліла,
І мовчки трепетно раділа,
На сина дивлячись. А він
Сидить, було, на Єлеоні,
Одпочива. Єрусалим
Розкинувсь гордо перед ним;
Сіяє в золотім вісоні
Ізраїльський архієрей!
Романський золотий плебей!
І час і два мине — не встане,
На матір навіть не погляне
Та аж заплаче, дивлячись
На іудейськую столицю.
Й вона заплаче, ідучи
У яр по воду до криниці,

Тихесенько. І принесе
Води погожої, і вмиє
Утомлені стопи святі,
І пити дасть, і отрясе,
Одує прах з його хітона,
Зашиє дірочку, та знову
Під смокву піде. І сидить
І дивиться, о всесвятая!
Як син тон скорбний спочиває.
Аж ось і дітвора біжить
Із города. Його любили
Святії діточки. Слідком
За ним по улицях ходили,
А іноді й на Єлеон
До його бігали, малії.
Отож прибігли. — О святії!
Пренепорочнії! — сказав,
Як узрів діток. Привітав
І цілував, благословляя,
Погрався з ними, мов маленький,
Надів бурнус. І веселенький
З своїми дітками пішов
В Єрусалим на слово нове,
Поніс лукавим правди слово.
Не вняли слову! Розп'яли!
Як розпинать його вели,
Ти на розпутії стояла
З малими дітьми. Мужики,
Його брати, ученики,
Перелякались, повтікали.
— Нехай іде! Нехай іде!
Отак і вас він поведе! —
Сказала дітям. І упала
На землю трупом. Розп'ялась
Твоя єдиная дитина!

А ти, спочинувши під тином,
У Назарет отой пішла!
Вдову давно вже поховали
В чужій позиченій труні
Чужії люди. А Івана
Її зарізали в тюрмі.
І Йосипа твого не стало.
І ти, як палець той, осталась
Одна-однісінька! Такий
Талан твій латаний, небого!
Брати його, ученики,
Нетвердії, душеубогі,
Катам па муку не дались, —
Сховались, потім розійшлись.
І ти їх мусила збирати...
Отож вони якось зійшлись
Вночі круг тебе сумувати.
І ти, великая в женах!
І їх унинiє і страх
Розвіяла, мов ту полову,
Своїм святим огненним словом!
Ти дух святий свій пронесла
В їх душі вбогії! Хвала!
І похвала тобі, Маріє!
Мужі воспрянули святії,
По всьому світу розійшлись.
І іменем твойого сина,
Твоєї скорбної дитини,
Любов і правду рознесли
По всьому світу. Ти ж під тином,
Сумуючи, у бур'яні
Умерла з голоду. Амінь.

А потім ченці одягли
Тебе в порфіру. І вінчали,

Як ту царицю... Розп'яли
Й тебе, як сина. Наплювали
На тебе, чистую, кати;
Розтлили, кроткую! а ти...
Мов золото в тому горнилі,
В людській душі возобновилась,
В душі невольничій, малій,
В душі скорбящій і убогій,

[11 листопада 1859.
С.-Петербург]